

QUADERN DE
CULTURA
TRADICIONAL
I POPULAR

ANJUB

JOC D'AHIR I D'AVUI
LES BALDUFES

ELS AVIS

TAMBÉ HI JUGAVEN

TORNADES DEL CANÇONER
NADAL

L'HORA DEL CONTE
A LA BIBLIOTECA

CONTALLES SOBRE
TRESORS I ALTRES FORTUNES

Les nanses
PESCAR AMB TRAMPA

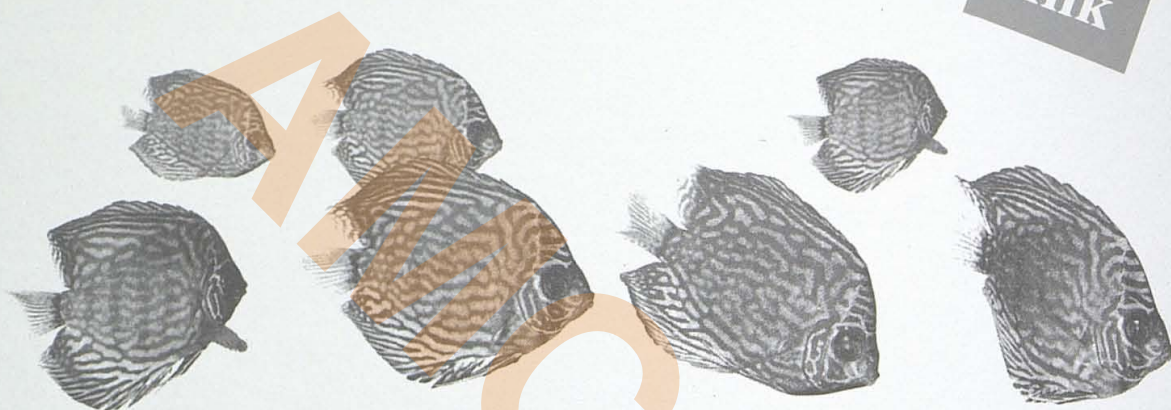

Multifons Preferent

Llibertat de moviments

Canvieu de fons d'inversió sempre que vulgueu

unit
link

Multifons Preferent

Funcionament

El Multifons Preferent és una assegurança de vida* que us permet invertir en 10 fons d'inversió diferents i repartir els vostres diners com millor us convingui. A més, podreu moure els vostres diners d'un fons d'inversió a un altre sempre que vulgueu.

Els fons d'inversió vinculats al Multifons Preferent us ofereixen múltiples alternatives: centrar-vos en el curt, mig o llarg termini; repartir les vostres inversions entre renda fixa i renda variable; invertir en el mercat nacional o a l'estranger i... el més important, canviar d'una inversió a una altra sempre que vulgueu i sense haver de pagar impostos com a conseqüència dels canvis efectuats.

Amb el Multifons preferent sempre podreu aprofitar les millors oportunitats que us ofereixin els diferents mercats financers.

Tractament fiscal

Les assegurances de vida us permeten anar estalviant sense pagar impostos pels rendiments que obteniu fins que no torneu a retirar, totalment o parcialment, els vostres estalvis. En el moment del rescat i segons el temps que hàgiu mantingut la vostra inversió, podreu gaudir d'un estalvi fiscal** de fins al 70%.

** Segons les condicions que marca la llei.

*Contractada amb Intercaser S.A. de Seguros y Reaseguros amb la mediació de

TOT CORREDORIA D'ASSEGURANCES DEL Grup **Caixa Tarragona**
VINCLADA A ESTALVIDA DE SEGUROS Y REASEGUROS, S.A.

Informe-vos-en a qualsevol oficina de

Caixa Tarragona

L'anjub des dels seus orígens ha intentat combinar la recerca amb la difusió. Paral·lelament al treball d'investigació, també s'ha portat a terme una important tasca de difusió de la cultura tradicional i popular que ens identifica com a col·lectivitat. Exposicions temporals, conferències, cicles i nombroses col·laboracions amb escoles, casals d'avis o museus ens han permès al mateix temps donar a conèixer la feina que intentem portar a terme des de l'entitat.

Gràcies a aquest treball lent però constant, ens hem trobat amb el moment d'arribar a la majoria d'edat i convertir-nos en associació cultural. Aquest fet ocorregut enguany ha significat un punt d'inflexió en la trajectòria de l'entitat, perquè ha coincidit amb l'aparició d'*Anjub*, quadern de cultura tradicional i popular. Sense aquest pas endavant, portat a terme pels membres de l'ara ja associació, potser no hagués nascut aquest nou mitjà de difusió més obert i flexible que és *Anjub*.

També és de justícia donar el nostre agraïment a totes les empreses i administracions públiques que col·laboren en aquests dos primers números. Som conscients de la

difficultat que és per als seus responsables haver de destinar uns diners, per pocs que siguin, a un projecte que es troba en els seus inicis. Agraïm molt sincerament totes les col·laboracions fins ara rebudes i esperem que continuïn en futurs números, exemple de sensibilització cap a un patrimoni immaterial que es troba en vies d'extinció.

L'aparició del primer número d'*Anjub*, ens va servir per adonar-nos que existien moltes persones interessades en la línia de treball engegada per la nostra entitat. Aquestes respostes ens esperonen a continuar en la recerca i en l'obertura de nous projectes que es troben ara damunt de la taula. No obstant això, el compromís de treure al carrer dos números d'*Anjub* a l'any és fort i, com ja veureu en aquest número, demanem la col·laboració directa de les persones que es vulguin fer socis de L'anjub, grup de recerca de cultura popular i tradicional de Cambrils. Entre tots intentarem tornar a la llum aquells elements no escrits que ens identifiquen. D'entrada, la nostra gratitud a aquelles persones que s'afegeixin a l'entitat. Des d'aquestes ratlles ens comprometem a seguir treballant amb la mateixa il·lusió que fins ara.

ÍNDEX

PÀG.
4

**Les nanses,
pescar amb
trampa**

PÀG.
10

**Els avis també
hi jugaven**

PÀG.
12

**Jocs d'ahir
i d'avui:
Les baldufes**

PÀG.
14

**Tornades del
cançoner:
Nadal**

PÀG.
17

**L'hora del conte
a la biblioteca**

PÀG.
20

**Contalles sobre
tresors i altres
fortunes**

CONSELL DE REDACCIÓ

Eva Sentís, Ester Rabasó,
Núria Ortoneda,
Jordi Moreno, Gerard Martí,
Marcel Blàzquez

COL·LABORADORS

Manel Amaro, Jordi Borràs,
Vicent Sanromà, Eva Ferré,
Rosa M. Fusté

ADREÇA SOCIAL

Sta. Joaquina de Vedruna, 23
43850 Cambrils
Telèfon 977 36 47 64
Fax 977 36 47 64
E-mail: anjub@tinet.fut.es
Web: www.fut.es/~anjub

AMB EL SUPORT DE

Ajuntament de Cambrils
Diputació de Tarragona

COL·LABORA

Revista Cambrils

IMPRIMEIX

Arts Gràfiques Saragossa, SL

CORRECCIÓ

Judith Rodríguez
Franc Prats

FOTOCOMPOSICIÓ I DISSENY

Blaus. Solucions gràfiques

DIPÒSIT LEGAL

T-517/99

FOTOS DE PORTADA

Nanses carregades en un bot
al sorral de Cambrils
(Foto arxiu Anjub)

Mas de Don Felip
(Foto Gerard Martí)

Nens jugant al pati del
col·legi Vidal i Barraquer
(Foto cedida)

GRUP DE
RECERCA DE
CULTURA
TRADICIONAL
I POPULAR
DE CAMBRILS

Les nanses, pescar amb trampa

EVA SENTÍS SAHÚN

La pesca amb nansa constitueix un veritable parany per al peix que gosa entrar-hi. Atret per l'esquer que hi ha a l'interior, el peix o el crustaci s'introdueix innocentment en la nansa i després no en pot sortir perquè ha entrat per un embut

Tot i que la pesca amb nansa és un mètode tradicional de pesca, no podem dir que hagi desaparegut, ja que s'ha adaptat a nous materials i maneres de fer. El fons marí de la nostra costa també ha sofert canvis i el peix que s'obté actualment amb aquest mètode és molt diferent a fa algunes dècades. El principal avantatge d'aquest sistema és que permet pescar en zones rocoses, preferides per alguns bancs de peixos, on no hi arriben les xarxes i, per tant, no són accessibles per a les barques de l'arrossegament.

Les nanses clàssiques eren en la seva totalitat elaborades manualment i utilitzant materials naturals: jonc, olivera, espart i fil de cànem. Ja no es troben al nostre poble nansers tradicionals, però es continuen usant nanses de malla de plàstic que confeccionen els mateixos pescadors. En diem *nansers* dels pescadors que es feien les pròpies nanses i *nansaires* dels que hi pescaven. El més habitual era que el nansaire fós també nanser, o sigui que no hi havia mercat de nanses, no se'n venien. Qui volia anar a la nansa per compte propi se l'havia de fer i quan es deteriorava calia substituir-la per una altra. D'altra banda, l'aprenentatge era a través de qui en sabia i bàsicament era transmès de pares a fills.

Els pescadors diversifiquen els mètodes de pesca per aconseguir el màxim rendiment. La pes-

ca amb nansa és i era un mètode complementari per obtenir peix, és a dir que els nansers també podien pescar amb tresmall, al volanti, etc. al mateix temps que amb la nansa i a l'arrossegament o al llum durant els mesos que el mal temps impedia pescar amb nanses.

Aquest article l'hem dedicat al mètode de pesca amb nansa al nostre poble. Ens interessava sobretot el treball del nanser, ja que considerem que al valor de l'experiència i el coneixement del mar que implica s'afegeix el valor de la nansa com a objecte artesanal. El principal entrebanc és que ningú fa nanses tradicionals a Cambrils, l'activitat s'ha reconvertit i els nansers han desaparegut. La informació sobre la seva elaboració l'hem d'agrair, per tant, no als propis artesans nansers sinó a persones que els eren properes i poden parlar del seu treball.

Tot i així es veuen nanses de jonc en determinats contextos, com la processó de la Mare de Déu del Carme, en algun aparador d'ambient mariner, en unes golfes o en magatzems de pescadors, reminiscències d'un passat no tan llunyà i d'un mètode enginyós i original d'aconseguir el millor peix: viu i intacte.

GENERACIONS DE NANSERS

En la tendència de diversificar les fonts d'ingressos procedents de la pesca, alguns pesca-

dors han emprat les nanses en un moment o altre de la seva vida. Però els darrers nansers tradicionals que van treballar al nostre poble destaquen perquè usaven sobretot aquest mètode per obtenir peix i marisc, almenys durant la temporada de maig a setembre. Els nostres informants ressalten tres famílies naturals de Cambrils, i emparentades entre si en els orígens, com els darrers nansers que recorden.

Batista Costa Guinart va morir l'any 1973, als 61 anys, i fins poc abans va pescar amb les nanses de jonc que ell mateix confeccionava. El seu pare, Batista Costa Garsot, i també el seu avi –de renom el *Vell Nansa*– eren nansers ja al segle passat. El primer nanser a qui ens hem referit pescava a la nansa amb el seu germà Josep i durant uns anys també amb el seu cosí Miquel, que més tard s'establí *per compte propi*, com veurem amb la següent família de nansers.

Un germà de Batista Costa Garsot, Anton Costa, de renom *Anton Nansa*, també va aprendre a fer nanses a través del seu pare i després en va ensenyar al seu fill –*Miquel Nansa*– i aquest al seu nét, també Miquel. Tots ells es van dedicar a la confecció de nanses, perpetuant el renom fins a l'actualitat, tot i que van deixar de fer nanses cap als anys cinquanta.

Dos germans, Francisco i Elies Costa Capella, juntament amb Andreu Costa Carrillo, són el tercer equip de pescadors amb nansa que destacarem. El nanser era Francisco, *Petit Pessic* de renom, i va pescar amb aquest procediment aproximadament fins a l'any 1955, combinant-lo amb altres mètodes de pesca.

La pesca a la nansa es feia des d'embarcacions petites, bots a vela i posteriorment amb motor. Hi acostumen a treballar tres homes junts, per les característiques del procediment. Hem obtingut informació directa de pescadors no nansers però que van formar part d'aquests equips i coneixen, per tant, la tècnica de pesca.

Els nansers treballaven al carrer. Confeccionaven aquelles enormes gàbies davant dels seus propis domicilis o magatzems d'estris de pesca. Les nanses més emprades són grans artilugis d'un metre aproximadament d'alçada i d'entre 80 i 90 cm d'amplada. En la seva manufactura

es trigaven almenys dues jornades de treball. Una nansa té una vida de tres o quatre mesos, ja que es llença al mar a l'inici de temporada i no torna a terra –si es que torna– fins al setembre. La humitat i l'ús les deterioren i s'han de substituir per unes altres la temporada següent. L'època bàsica de confecció de nanses és durant l'hivern, però també es poden fer a estones perdudes, per exemple abans de la venda del peix al Pòsit. Durant l'hivern no es pescava amb nansa ja que el temps és un gran condicionant d'aquest tipus de pesca. Les tempestes i la mala mar, més freqüents i intenses els mesos d'hivern, impedeixen conservar les nanses al lloc on han estat calades¹.

¹Calar: *Tirar un ormeig a l'aigua per pescar* (SAVALL 1991, pàg. 102).

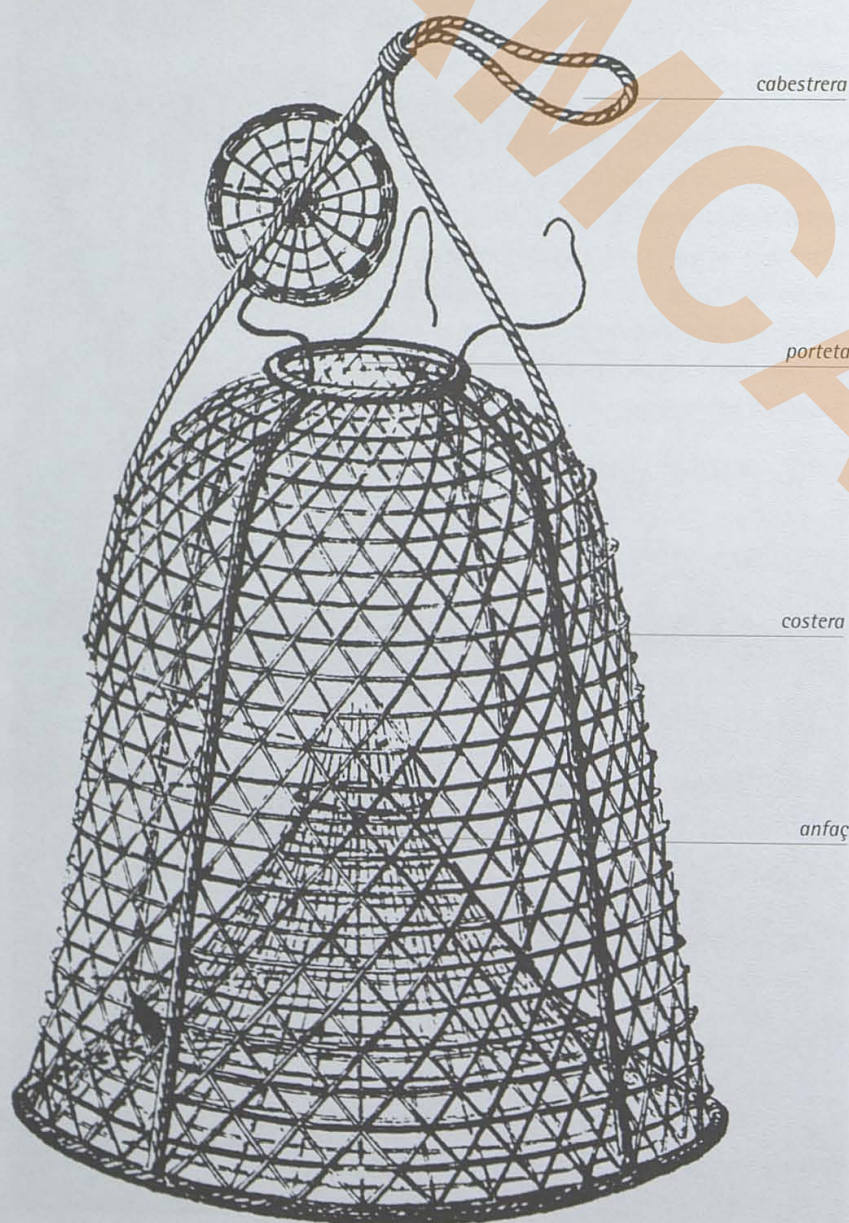
Nanses carregades a un bot al sorral de Cambrils

FENT NANSES: GANIVET I FIL DE CÀNEM

El material bàsic per a la confecció de les nanses era el jonc, planta procedent de zones humides, a prop de rieres i rius. També s'utilitzaven rebotims d'olivera i, si es volia, algunes tiges d'espart. Com a eines només es necessitava un ganivet esmolat i fil de cànem.

El jonc emprat pels nansers de Cambrils arribava ja sec, en feixos des del Prat de Llobregat, a punt per treballar-lo. Es demanava per quintars i arribava en tren a l'estació de Cambrils. Calia emmagatzemar-lo en un lloc sec per evitar el seu deteriorament. També el collien a la zona del Regueral i als marges de rius -Andreu Costa recorda haver anat amb el bot cap a la zona del Delta de l'Ebre a carregar de joncs-, però aquest procediment era més laboriós ja que calia netejar-lo i deixar-lo assecar.

Les tires de jonc es treballaven en sec; eren prou primes i flexibles per permetre'n el teixit i la subjecció. La nansa la conformaven dues parts que es treballaven per separat. Habitualment es començava per la part superior de la nansa, per l'anomenada *porteta*, orifici que després quedarà tancat amb una tapa. S'elaborava un cercle d'uns 20 cm de diàmetre amb una branca prima d'olivera, de les que broten a la part baixa del tronc. El cercle havia de quedar ben fort i l'olivera resultava més resistent que les tires de jonc. Es feien bastants cercles alhora perquè s'havia de deixar assecar, ja que treballaven l'olivera una mica humida. A aquest cercle es lligaven les tires de jonc, de dues en dues, de la qual cosa en resultava gràficament un sol. Aquest treball el realitzava el nanser sobre el terra i la peça que confeccionava tenia molta amplitud. El nanser, ja assegut, es col·locava el cercle al genoll flexionat i començava a unir els joncs formant una malla. Si s'acabava una tira de jonc, més curta que les altres o que convenia que fos més llarga per continuar treballant, afegien una nova tira de jonc amb un bon lligat. El nanser amb una mà subjectava ben fort les tires de jonc i amb l'altra les anava lligant entre si amb el fil de cànem. Per això el nus de nanser és un nus fort que es fa amb una sola mà, com ens va demostrar Andreu Costa. La forma cònica de la nansa l'adquireix perquè s'anaven lligant, per sobre de la malla, uns cercles de jonc sobreposats horitzontalment en forma d'espiral. S'acabava aquesta peça fent una vora amb l'acabament dels joncs que quedaven i reforçant-la amb quatre branques d'avellaner col·locades en vertical, anomenades *costeres*.

La segona peça de la confecció de la nansa s'anomena *anfaç*, que és realment l'embut interior de la gàbia que ja tenien feta. L'*anfaç* es confeccionava a la mida de l'amplada de la nansa i acostumava a ser de 80 o 90 cm. L'entramat tenia les mateixes característiques que el que hem descrit per a l'altra peça, però a aquesta li donaven forma d'embut. Unien la part ampla d'aquest embut amb forts nusos de fil de cànem a la vora d'olivera amb què acabaven el cos de la nansa. La part estreta de l'embut eren els acabaments dels joncs, que es retallaven per conformar un orifici perquè el peix pogués entrar, però els deixaven punxeguts perquè no en pogués sortir. Alguns nansers lligaven branques d'espart a les puntes de jonc

per fer més difícil encara la possible escapada del peix. Una altra possibilitat era anar a buscar fil de canem entre les punxes, a bandes oposades, i posar així un obstacle a la sortida.

Finalment feien una tapa per a la porteta, novament amb un cercle que podia ser d'olivera o jonc i l'entramat podia ser un tros de xarxa ben cosida a la vora del cercle.

Amb la nansa clàssica de forma cònica es pescaven moltes classes de peix, segons el lloc on es calava i l'època: xucles, besucs, mòlles, congres, bròtoles, polles i també llagostes i llamantols, molt abundants en el nostre litoral fins fa unes dècades. Es van fer nanses d'altres formes, a Cambrils i altres poblacions. En diuen *gambina* a una nansa en forma de poma que es calava sobretot a la franja anomenada *l'alguer* –o *calar al brut*–, no massa lluny de la costa i on s'obtenia bàsicament peix d'escata i alguna llagosta de bravada –més petita i fosca–. La *gambina* es va usar poc. Es treballava igual que la nansa clàssica amb la diferència que es començava per l'anfaç en comptes de per la porteta. Els nostres informants no recorden els avantatges que s'aconseguien amb aquesta altra forma de nansa, però constituïen intents i proves per obtenir més peix o de més qualitat. En diuen *morranell* a una nansa cònica, però de mida bastant més petita. També s'emprava poc i en les mateixes condicions que la *gambina*. Al *morranell* es volien pescar morenes i congres, peixos que per la seva forma allargada intentaven escapar-se de nanses més grosses, amb la qual cosa es lesionava la seva carn en quedar enganxats a l'anfaç. La nansa boguera era de grans dimensions, amb la forma cònica clàssica i la utilitzaven per pescar bogues, peix molt escàs en l'actualitat.

ESCAR I CALAR

L'esquer calia que fos atractiu per al peix que es volia fer entrar a la trampa. Els pescadors saben que, per exemple, la sépia cerca foscor quan és hora de desovar; per això els nansaires cobrien l'ordit de jonc amb mata per oferir un recer a la sépia ouada. Si hi havia sort i n'hi entrava una, la nansa podia omplir-se de sépies mascles atretes per la femella.

Un bon grapat de sardina fresca era el millor esquer per a la llagosta i altres peixos; per això

els nansaires esperaven que arribessin els llums a la matinada per comprar-los una caixa de sardina. Quan no hi havia pesca de sardina, sempre tenien peix salat en botes de fusta per fer d'esquer. Si anaven escassos d'esquer, també podien usar un grapat dels mateixos peixos que pescaven –xucles, serrans, etc.– per tornar a calar les nanses. Al carrer Consolat de Mar hi havia un morter de pedra per fer un preparat de peix aixafat per escar les nanses. Probablement es deixà d'usar a principis de segle, però durant molts anys va estar collat a terra i va servir d'entreteniment als nens.

A les sis o les set del matí, aconseguit l'esquer i una barra de gel a la fàbrica, els nansaires es dirigien amb el bot a recollir les nanses calades el dia abans. Normalment se'n calaven a diversos llocs, a prop entre si o de vegades força allunyats. Si resultava una bona pesca es podia calar al mateix lloc; si no era així, podien desplaçar-se segons la intuïció del pescador expert. Però com que la llargada de les cordes que subjectaven les nanses depenia de la fondària, sempre calia dur un bon tros de corda a bord, per si en canviar de lloc variaven les brances de fons.

Les nanses no es calaven gairebé mai d'una en una, excepte quan es calava sobre zones abruptes o dificultoses –vaixells enfonsats, zones rocoses desconegudes, etc.–, on hi havia perill de perdre totes les nanses de cop si s'arrapaven en algun obstacle. Les nanses es calaven en grup, anomenat *to de nanses*. Els *tons* eren grups de dues, tres, quatre i fins a cinc nanses unides per una estructura de pesos i cordes. Cinc és el nombre màxim de nanses que pot transportar en un viatge un bot dels usats per anar a la nansa.

A la superfície del *to* no més es veien dues boies, que a principis de segle eren d'escorça d'alzina surera, en forma de cassola, ben lligada amb corda d'espart, material que aguantava més la humitat i triga

²Xorror: Treure un ormeig de dins l'aigua (SAVALL 1991, pàg. 114).

Les nanses massa velles tenien altres usos més domèstics. A la fotografia s'hi veuen gallines sota una gran nansa

més a podrir-se que altres fibres. De vegades, anava lligada a la boia principal una boia més petita –la *suspresa*– per evitar que un corrent d'aigua l'enfonsés i costés de localitzar el to. A la boia hi lligaven una corda gruixuda d'espart, que no rellisca ni lesiona tant les mans, anomenada *un cap*, de llargada adequada a les brases de profunditat de la zona, comptant que havien de sobrar unes quantes brases per permetre l'acció dels corrents marins. Al final del cap, una pedra o pedral d'entre 8 i 10 quilos de pes fixava l'ormeig. Entre els pedrals es lligaven les nanses que es volguessin calar; la corda que subjectava cada nansa a l'estructura rebia el nom de *cabestrera* i tenia una llargada d'unues dues brases. La nansa quedava abocada per l'efecte d'un pes, però quan la nansa era vella diuen que no calia aquest pes i que amb el pes de l'esquer n'hi havia prou per mantenir-la lateralitzada.

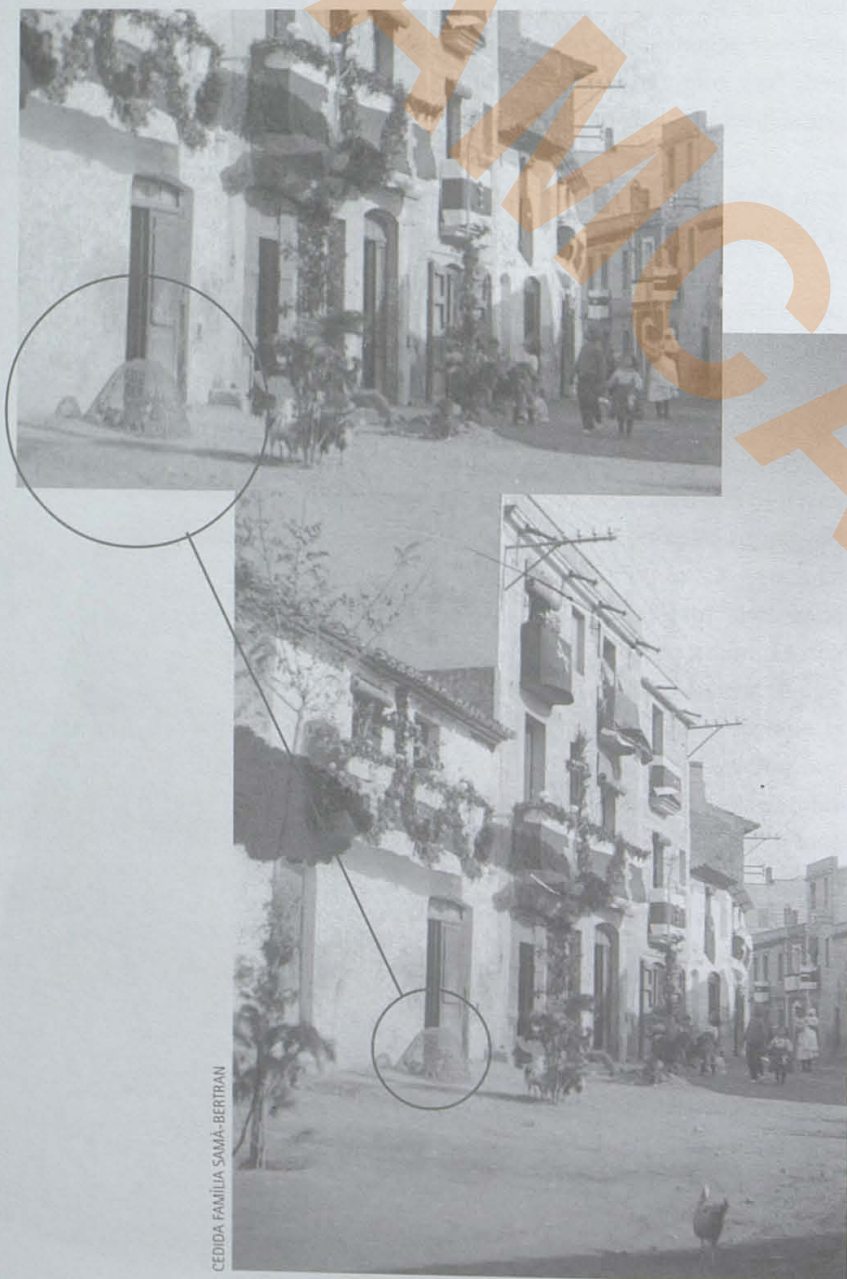
Aquests bots duïen a la punta de la popa una peça de fusta anomenada *arganell* o *pasteca*, de la qual en penjava una politja per on s'hissaven les nanses. Entre dos homes iniciaven el treball d'estirar la corda mentre un tercer l'anava col·locant bé. Primer apareixia el pedral i després pujava la primera nansa, que se separava del cap i es buidava, si és que hi havia entrat peix. Diuen que el pescador experimentat sabia el nombre de peces que havien entrat pel pes de la nansa que pujava des de l'aigua. La nansa buida es guardava a proa i de vegades calia lligar-la perquè no caigués a l'aigua amb el maneig del bot. Per xorrar² les següents calia anar avançant amb el bot en la direcció del to.

La nansa es buida obrint la tapa de la porteta i girant-la cap per avall. Segons el tipus de bot es podia buidar directament a sota per unes obertures a coberta. Si s'havien pescat llagostes i estaven de cara, no sortien fàcilment perquè les antenes feien d'entrebanc. Calia agafar-les pel cap, a la vora dels ulls i ser un expert per evitar una pinçada. Un cop buida la nansa, s'escava de nou lligant grapats de sardina fresca entre dues costeres a prop de la porteta i es llençava el to de nanses un altre cop a l'aigua.

Es recollia el peix de tots els tons que calia i es calaven de nou les nanses per a l'endemà. En zones especialment bones, en el viatge de tornada es podien tornar a xorrar els tons que s'havien buidat primer. El peix d'escata s'anava posant en paneres, arreglat amb el gel i es guardava sota coberta. La llagosta calia mantenir-la viva perquè tenia més valor al mercat i es tenia molta cura de col·locar-la a sobre d'un drap i no directament al gel, i coberta amb un altre drap humit fins arribar al moll.

HORA DE DINAR

En el viatge de tornada s'aprofitava per dinar. Com que no esmorzaven a bord, al migdia la gana era intensa. Un dels homes era l'encarregat de la cuina, tot i que també es podia dinar en arribar a casa, però sempre el peix que s'havia pescat en la jornada. Andreu Costa era cuiner i explica que usaven foc amb carbó i plats individuals, a diferència dels menjars a altres embarcacions, en què tots els pescadors menjaven de la mateixa olla. Els menjars no eren precisament monòtons ja que les espècies que pescaven eren molt variades: arròs amb polla,

CEDIDA FAMILIA SAMÀ-BERTIAN

pop bullit amb allioli i patata, peix bullit i arròs del caldo, xucles fregides... Si per qualsevol motiu es moria alguna llagosta, també se la menjaven. Mentre tornaven, col·locaven un tendal i amb poca marxa al motor de la barca s'aprofitava per pescar al curri –simplement amb un fil i un ham penjat a l'orla³–.

En arribar, hi havia unes hores de repòs fins a l'hora d'anar a vendre al Pòsit. El peix es traslladava amb unes paneres de jonc, fetes pels mateixos nansers, anomenades *balances*. Les llagostes moltes vegades estaven venudes abans de pescar-les per encàrrec d'algun restaurant, que les comprava justament quan arribaven encara vives, la qual cosa es destaca com a factor que afavorí la fama culinària del peix fresc de Cambrils.

LES NANSES AL FINAL DE SEGLE

Encara es pesca amb el mètode de la nansa i són bastants els pescadors que van al bot i usen aquest sistema. Ara mateix hi ha tons de 20 o més nanses calats allà on veiem dues boies amb bandera. No és una activitat restringida als hereus de saber fer una nansa perquè ja no és una peça artesanal, tot i que continuen fent-les els propis pescadors.

Durant un temps que el jonc tenia un preu elevat perquè no abundava, els nansers van in-

tentar confeccionar-les amb filferro plastificat, però pesava massa i s'enfonsava en el fang. També van intentar combinar el jonc i el filferro durant una època de transició cap a nous materials. Actualment les nanses són de malla de plàstic, cosida per parts amb fil sintètic, cosa que les fa molt perdurables. Avui dia no entren llagostes perquè no n'hi ha. Es pesquen sards, molls, pops, escòrpores i altres peixos similars i la nansa constitueix novament un mètode complementari per obtenir el màxim rendiment.

Nansa en ús a l'actualitat de malla plastificada, bàsicament per a la pesca de pops i per la qual es munten tons de més de 20 nanses

³Orla: Barana d'un bastiment, és a dir, la part del costat que voreja tot el bastiment de la coberta cap en amunt (SAVALL 1991, pàg. 23).

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja: *Diccionari català-valencià-balear*, vol. VIII, pàg. 512-515, Palma de Mallorca, 1993.

EMERENCIÀ ROIG: *La pesca a Catalunya*, Col·lecció «El nostre mar», Ed. Noray, St. Gervasi de Cassoles, 1996.

KUONI, Bignia: *Cesteria tradicional ibèrica*, Ediciones del Serbal, Barcelona 1981.

SAVALL ROM, Josep Lluís: *El vocabulari dels pescadors de Cambrils*, Associació d'Estudis Reusencs, Ed. Rosa de Reus, Reus, 1991.

Els avis també hi jugaven

MANEL AMARO, JORDI BORRÀS, VICENT SANROMÀ

ELS JOCS, MATERIAL NECESSARI I OBJECTIUS

XARRANCA Material. Uns quadres pintats al terra amb calç i uns trossos de fusta o pedra llisa. Objectiu. Saltar amb un peu, saltar amb dos peus, girar.

BALDUFES Material. Baldufes. Objectiu. Llençar i fer rodar la baldufa.

TABES Modernament conegut o comercialitzat amb el nom de gogos, una imitació de les antigues tabes, però de plàstic. Objectiu. Apropar-se al màxim possible a una ratlla marcada al terra.

SALTAR A CORDA Material. Cordes. Objectiu. Saltar a corda en diferents varietats –individual, per parelles, a la barqueta per dalt–.

PETANCA Material. Boles de petanca i els boligs fets amb paper d'alumini. Objectiu. Llençar la bola o les boles i apropar-se el màxim possible al bolig o bola més petita.

VIOLA, BURRO O SALT A PÍDOLA Objectiu. Saltar un grup de persones que estan col·locades d'una determinada manera. Quan s'acaba de saltar es posa a parar.

XAPES Material. Xapes. Objectiu. Conduir una xapa, mitjançant cops precisos, per una carretera plena de corbes.

A l'escola Cardenal Vidal i Barraquer i amb motiu de la Setmana Cultural Catalana, que va tenir lloc del 20 al 24 d'abril de 1998, es va organitzar per part dels professors d'educació física una roda de jocs tradicionals. Els seus autors ens expliquen d'on va sorgir la idea, com la van dur a terme i en fan una valoració

A l'assignatura d'educació física, hi havia programades algunes sessions dedicades als jocs tradicionals. Un dia es va dir als alumnes que fessin un treball totalment voluntari. Consistia a preguntar a persones més grans –avis, tiets, pares–: Quan tenies la meua edat a què jugaves?. Preteníem que hi hagués una relació intergeneracional, ja que moltes vegades no es troba aquesta ocasió de relacionar-se i poder parlar.

La nostra sorpresa va ser majúscula quan, la següent classe d'educació física, més del vuitanta per cent de l'alumnat ens en van donar resposta, oral o escrita.

El nostre treball va consistir a realitzar un buidatge de les respostes. A partir d'aquí teníem els fonaments i la motivació perquè a l'escola es pogués muntar una jornada de jocs tradicionals. Vam obtenir respostes molt diverses i variades. Els jocs que més acceptació van tenir van ser la xarranca, les baldufes, les tabes, saltar a corda, la petanca, les bales, la viola –o burro o salt a pídola– i les xapes.

El dia anterior a la jornada, els vam explicar com es jugava a cada joc i el funcionament dels grups. Es va cercar informació proposant als tutors que un cop haguessin jugat es comprometessin a omplir a classe un dossier que havíem realitzat i que feia referència als jocs.

Nosaltres vam fer servir el sistema d'estacions, és a dir, tots els alumnes van passar per tots els jocs durant el mateix temps.

En un joc o estació podien arribar a jugar fins a trenta alumnes del mateix curs de diferents nivells i jugaven durant uns deu minuts. Ens vam adonar que el material era molt senzill i fàcil d'aconseguir, molta part ja el teníem i els alumnes també hi van col·laborar. Hi havia una zona destinada a cada joc, de manera que quan arribaven a una estació, es trobaven el material que farien servir en una caixa i quan acabaven, abans de marxar a la següent estació, l'havien de recollir.

Preteníem principalment:

- Gaudir del joc com a font de plaer i diversió
- Donar a conèixer alguns jocs tradicionals com a font de cultura

Moltes vegades, a causa dels canvis que han sofert els nostres pobles i ciutats per la modernització tecnològica, s'han anat perdent molts jocs que antigament es veien jugar a les nostres places i carrers. D'alguna manera volíem donar-los a conèixer. La jornada va transcórrer

de manera plàcida i agradable, sense cap incident remarcable. Es podia observar com la majoria de nens jugaven sense molestar-se i estaven ficats en el seu joc. Es va aconseguir, per una banda, que juguessin uns 200 alumnes, al mateix temps, del cicle superior -5è i 6è-, i, d'altra banda 150 alumnes de cicle mitjà -3r i 4t-. També cal esmentar que uns 150 alumnes de cicle inicial -1r i 2n- van fer una roda de jocs en què els diferents professors els ensenyaven un dels jocs a què havien jugat ells de petits.

Hi va haver professors que es van implicar en el joc que més els recordava la seva infantesa.

Molts alumnes ens van comentar que s'ho havien passat molt bé, que el temps els havia passat molt ràpidament i ens preguntaven quan es repetiria. Quan van fer el dossier que nosaltres els havíem preparat, el van fer amb ganes.

Una anècdota molt significativa per a nosaltres va ser que alguns alumnes ho van comentar a casa i els seus avis o pares els van fer de professors i els van ensenyar a tirar la baldufa, a saltar a corda, etc. i quan aquests alumnes venien a l'escola ens comentaven els seus progressos.

L'alt grau d'acceptació ens va animar a continuar i intentar millorar la transmissió de cultura mitjançant els jocs tradicionals.

Manel Amaro, Jordi Borràs i Vicent Sanromà són professors de l'Àrea d'Educació Física del col·legi Cardenal Vidal i Barraquer de Cambrils

Xiquets i xiquetes jugant a la xarranca al pati del col·legi Vidal i Barraquer durant la Setmana Cultural del passat abril de 1998

Jocs d'ahir i d'avui

Les baldufes

ESTER RABASÓ PASCUAL

En l'actualitat, molts dels jocs que semblaven ja oblidats es posen de moda sense saber el perquè s'hi torna a jugar. La baldufa n'ha estat un

¹¹⁴ALCOVER-MOLL 1993.

La baldufa és una joguina molt antiga. A l'antic Egipte (4000 i 2000 aC) n'existien de fetes d'argila i a Thebes se'n va trobar una que data de l'any 1250 aC. Aquest exemplar es conserva al Museu Britànic. És una peça de fusta en forma de pera que pel cap més prim té una punxa de ferro i que, enrotllant-hi una corda i tirant-la amb força a terra, pren un ràpid moviment de rotació damunt la seva punta. D'això se'n diu ballar i serveix per jugar a diferents jocs.

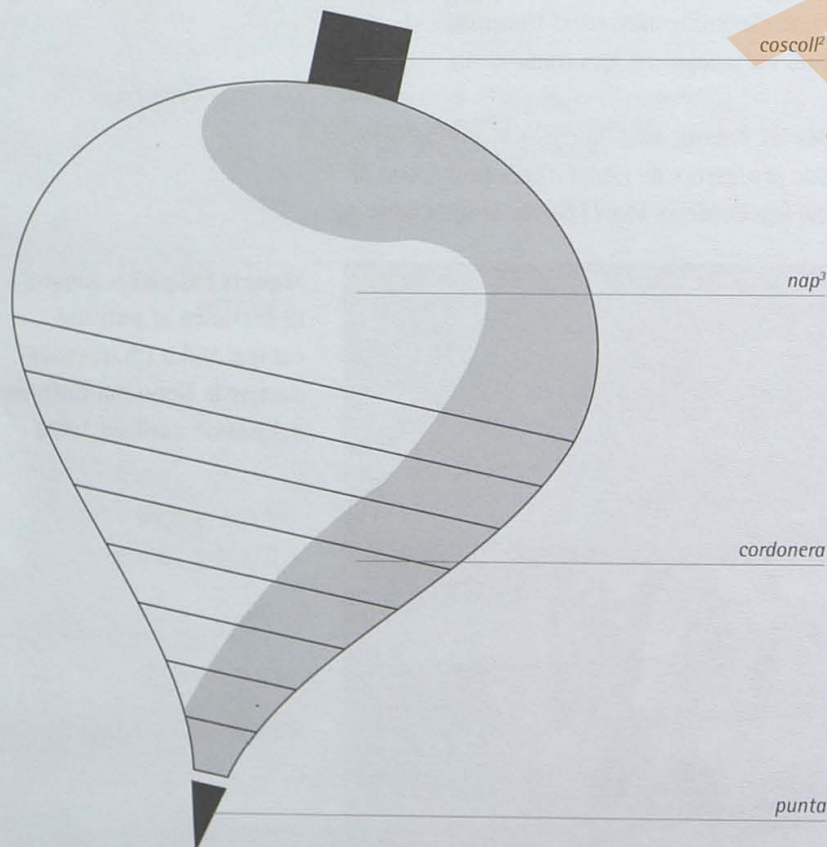
Les baldufes reben altres denominacions en altres llengües. Per als grecs era una *cataglufa*, per als romans era un *strombon* o un *turbo*, a Catalunya se'n diu *perinola* o *perindola* i *baldufa*, a Aragó és una *galdufa*, a València se'n diu *trompa*, i a Castella se'n diu *peonza*.

Segons Alcover-Moll¹, depenent de la punta que tenen les baldufes, reben un nom o un altre. D'una baldufa de punta molt fina se'n diu *baldufa paia*, de la grossa amb la punta de fusta, que fa molta remor en ballar, se'n diu *baldufa de música*. A Cambrils, de la baldufa que té la punta de ferro punxeguda, se'n diu *baldufa carnissera*; de la baldufa crescuda, més prima de baix i de dalt més ampla, sense coscoll² i amb nap³, se'n diu de *punxa anglesa*.

Existeixen diferents maneres d'anomenar els moviments que fa la baldufa quan balla⁴. De la baldufa que balla amb finor, sense oscil·lar, i que ballant damunt la mà fa unes pessigolles molt fines, es diu que *fa rei*. Si balla asprament, sense finor, es diu que *té carros* o *carretells*. Si no es ferma prou bé la baldufa i quan es tira balla malament es diu que *fa bossa*.

Les diferents modalitats a què jugaven els nostres avis no tenien un nom específic. Es podia jugar només amb les baldufes o bé amb baldufes i boles.

Una de les modalitats del joc consistia a tirar la baldufa i plegar-la amb la mà. Llavors es tirava

i, si tocava una bola, era per qui l'havia tocada. Una altra de les modalitats consistia a dibuixar una circumferència molt gran amb un cordill. Un jugador tirava la baldufa amb habilitat per fer-la sortir de la circumferència, però, si la baldufa es quedava dins, havia d'esperar que tothom acabés. Al jugador que se li quedava dins, el contrari li havia de donar un tàvec, que consistia a fer un senyal amb un punxó a les columnes del costat de la porta de l'església de Santa Maria, al carrer de les Creus, on hi clavaven un punxó i fent pressió amb la baldufa hi feien un senyal.

S'ha recollit un joc semblant al que jugaven els nostres avis, en un llibre sobre jocs i esports tradicionals i populars. Aquest consistia a traçar una circumferència de radi similar a la longitud del cordill amb el qual s'enrotlla la baldufa i a llançar-hi les baldufes perquè surtin rodant del cercle. Mentre ballaven dins de la circumferència, es podia tirar una altra baldufa. Si s'aturaven dins el cercle, quedaven mortes fins que, d'un cop directe o fregant-les, les treien. Podien alliberar-se també amb el cop d'un company que voluntàriament llançava la pròpia baldufa que portava ballant a la mà⁵.

Un altre dels jocs al qual jugaven a Cambrils els nostres avis era que un equip format per dues colles havia de fer córrer a cops de baldufa una bola de fusta per colla, fins a fer-la arribar al seu punt. Les dues sortien de la plaça de l'església de Santa Maria, al carrer de les Creus. Una colla tirava per avall fins arribar a la cantonada del carrer de Vidal i Barraquer i l'altra per amunt fins a l'alçada del carrer Rovira. La baldufa es

podia agafar amb les mans i tirar-la damunt la bola. Guanyava l'equip que la feia arribar primer a lloc.

A la baldufa els xiquets i xiquetes hi juguen a les estones de pati. Existeixen diverses modalitats també sense nom específic. Una és la consistent a fer una circumferència a terra amb guix. Els dos jugadors decideixen el torn de llançament tirant una moneda enlaire. Qui perd és qui tira primer la baldufa dins de la circumferència. Si no la toca o la treu, es queden les dues baldufes dins de la circumferència i guanya la que no surt.

Una altra de les modalitats de joc és llançar la baldufa alhora dins d'una circumferència dibuixada a terra. En aquesta modalitat, guanya la baldufa que fa fora a l'altra.

Una altra de les possibilitats és llançar la baldufa i embolicar-la amb el cordill mentre balla, tot formant una via, i fer-la córrer amunt i avall. Aquesta modalitat rep el nom de *via*.

La baldufa ha arribat a ser prohibida a les escoles, perquè algun xiquet ha pres mal amb ella, per jugar-hi en llocs prohibits o per haver trencat algun que altre vidre. Però no per això s'ha deixat de jugar-hi. Amb molta pràctica es perfecciona el llançament i s'arriba a ser un bon llançador.

Tant la baldufa com altres jocs han estat i seguiran sent d'aquells jocs que no es deixaran de jugar mai, perquè s'han convertit en tradicionals, tot passant de generació en generació.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja: *Diccionari català-valencià-balear*, vol. II, pàg. 234, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1993.

BATLLORI, José María; BATLLORI, Jorge: *Guía de juegos - Más de 900 juegos para aprender a divertirse*, Guías Espasa, Madrid, 1998.

LAVEGA BURGUÉS, Pere; OLASO CLIMENT, Salvador: *1000 juegos y deportes populares y tradicionales. La tradición jugada*, Editorial Paidotribo, Barcelona, 1999.

ALTRES FONTS

ARXIU ANJUB: Entrevista a Josep ORTONEDA BUDÍ (1995).

Tornades del cançoner

Nadal

NÚRIA ORTONEDA PEDROLA

Nadal és el moment de l'any en què trobem més rituals festius, aspectes folklòrics i tradicionals. Per molt que actualment algunes festes vagin perdent la seva essència, el Nadal tothom el viu i celebra, potser no en la seva totalitat però sí alguns dels seus elements: els àpats familiars, la Missa del Gall, els Pastorets, el vers de Nadal, els Reis, fer cagar el tió...

Tots aquests elements porten implícita una tradició musical que encara es manté viva en gran part perquè els nens en són uns dels protagonistes i, en ells, és més fàcil que hi pervisquin les cançons, els contes, els versos i les rondalles.

La música i, més en concret, la cançó es manifesta en l'adoració de l'Infant Jesús durant la Missa del Gall, en el moment de fer cagar el tió, davant del pessebre, etc.

De fet el Nadal no ha experimentat grans canvis en la manera de celebrar-lo. A primers de segle, a més de la Missa del Gall, de fer cagar el tió i

de l'àpat familiar, al qual el precedia el fet d'anar a besar la mà als avis i padrins, era costum anar a visitar pessebres. Els joves anaven casa per casa a visitar els pessebres i sempre hi queia alguna cançó. Després hi havia ball a les associacions recreatives del poble.

Un altre dels elements tradicionals són els Reis. A Cambrils la primera cavalcada de Reis sembla que va ser el 1912 o el 1913 i no va ser fins al 1921 que van arribar per via marítima, tal i com ho fan avui dia. Abans de la Guerra Civil, els xiquets del poble tenien el costum d'anar a esperar la comitiva reial fumant llemenosa en una pipa que ells mateixos fabricaven.

Una anècdota que ens ha explicat una informant ens parla de la curiosa desaparició del rei negre en una arribada de Reis del primer terç de segle. Els reis embarcaven en un canyar a la platja del Cavet en botes on pujaven els reis vestits i mentre remaven van sentir un soroll, però no hi van donar més importància perquè anaven a les fosques i no podien veure res. Però quan van arribar a terra per desembarcar resulta que faltava el rei negre i el van veure arribar poc després per vora mar tot mullat i despintat.

Una altra de les manifestacions nadalenques són els Pastorets, dels quals se'n té constància des del 1907 o el 1908. A Cambrils una de les versions més populars ha estat *L'estel de Natzaret* de Ramon Pàmies i la seva música també està molt popularitzada. El cert és, però, que la música no era l'original, sinó que va ser composta pel germà Gervasi, que va saber apropar-la molt al poble de manera que avui tothom la canta com si fos una cançó del repertori tradicional cambrilenc.

CEDIDA PERE SIURO

ARA VÉKEN FESTES

Dins el repertori tradicional de Nadal en trobem moltes, de formulettes amb aquesta funcionalitat. Podem trobar altres versions amb el text lleugerament diferent, més llarg, versions quasi només recitades, etc. Aquí se'ns presenta amb una estrofa de 7 versos més una frase final recitada que formen tot el període musical.

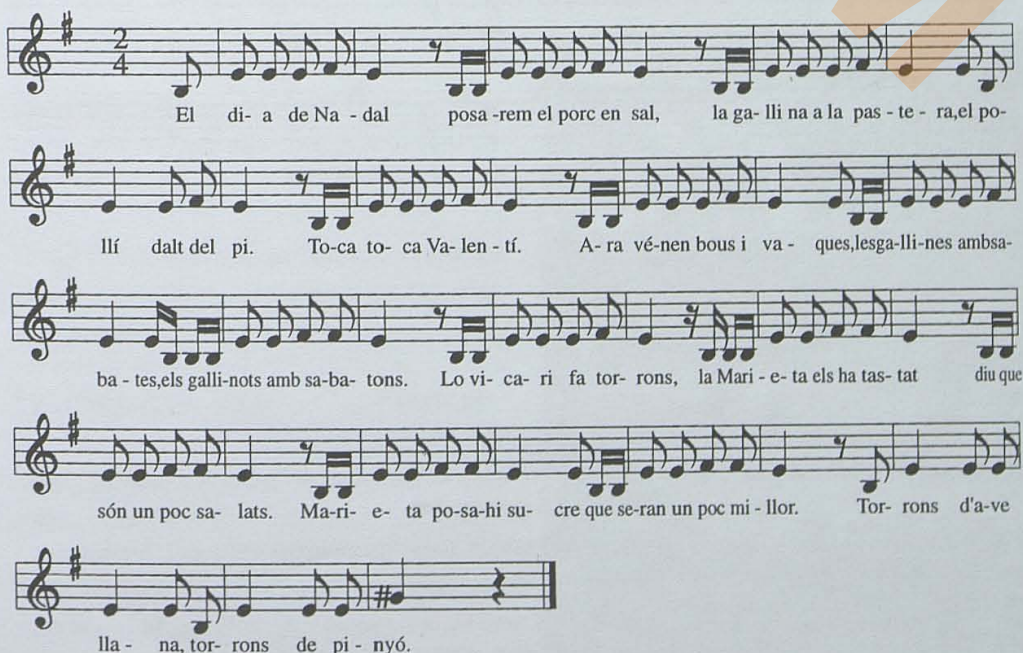
Ara vénen festes
Inf.: Pilar Berengué

Ara vénen festes,
festes gloriòses.
Dones curioses,
renteu los tinells
que el tió n'està ple,
de torrons d'avellana,
de torrons de pinyó.
Caga tió, si no et fumeré
un cop de bastó.

EL DIA DE NADAL

Aquesta cançó és coneguda amb el nom de *Parenostre del tió*. La informant cantava aquesta cançó i l'anterior quan era petita per fer cagar el tió. Anys més tard les va cantar als seus fills i també als seus néts mantenint viva la tradició de fer cagar el tió.

Aquí se'ns presenta amb una estrofa de 15 versos més la frase final recitada. Igual que en l'altra melodia, *Ara vénen festes*, trobem unes cèl·lules rítmico-melòdiques que es van repetint i que poden tenir alguna lleugera variació rítmica a causa del text. En aquestes melodies, el text té molta més importància que la música. Melòdicament la cançó es construeix amb la repetició d'una seqüència de tres sons (si - mi - fa#), excepte en l'últim incís, en què apareix un so nou (sol#). L'última frase de la cançó, «caga tió, si no et fumeré un cop de bastó», s'ha de dir amb molt d'èmfasi i amb un to de veu més fort, a punt per donar les garrotades al tió.

El dia de Nadal
Inf.: Pilar Berengué

El dia de Nadal
posarem el porc en sal,
la gallina a la pastera,
el pollí dalt del pi.
Toca, toca, Valentí.
Ara vénen bous i vaques,
les gallines amb sabates,
els gallinots amb sabatons.
Lo vicari fa torrons,
la Marieta els ha tastat,
diu que són un poc salats.
Marieta, posa-hi sucre
que seran un poc millor.
Torrons d'avellana,
torrons de pinyó.
Caga tió, si no et fumeré
un cop de bastó.

DOTZE HORES TOQUEN

Dotze hores toquen,
són de Nadal.

A adorar el Niño
baix el portal.

Colla de nenes
ja són aquí.
Farem cantúries
al serafí.

A vós, Maria,
porto un capó,
que el braç se'm trenca
de tan grassó.

I a vós, Josep,
sou tan vellet,
jo ja li porto
un cabridet.

Aquest melodia és una nadala o villancet formada per quatre estrofes. Evidentment, la lletra d'aquesta cançó podrà variar en els diferents llocs on es canti.

En la versió que ens ha donat la nostra informant, hi trobem un element etnogràfic característic: un barbarisme, *niño*, que no és estrany al vocabulari nadalenc de la zona.

Dot- ze ho-res to - quen, són de Na - dal a a- do- rar el Ni - ño

a a- do- rar el Ni - ño Dot-zeh-res to - quen, són de Na - dal

a a- do- rar el Ni - ño baix el Por - tal, baix el Por - tal.

SI EM VOLEU LLOGAR, SÓC UNA PASTORA

La informant va aprendre aquesta cançó de Nadal del seu pare. La cantaven sempre davant del pessebre. És important remarcar la llarga tradició pessebrista de Cambrils, tant amb els pessebres artístics amb diorames com els pessebres populars que podem trobar en moltes cases les setmanes prèvies a Nadal.

Si em voleu llogar, sóc una pastora
Inf.: Carme Martí

Si em voleu llogar,
sóc una pastora
que he vingut de nou
no fa gaire estona.
Ai, Josep, vostre fill
m'enamora,
tan petit, tan petit
i no em plora.

També en sé brodar
i sé fer bona olla
i caldo també
per a la vostra esposa.
Ai Josep, vostre fill
m'enamora,
tan petit, tan petit
i no em plora.

Si em vo - leu llo - gar sóc u - na pas - to - ra

que he vin - gut de nou no fa gai - re es - to - na.

Ai Jo- sep, vos - tre fill m'e - na - mo - ra,

tan pe - tit, tan pe - tit i no em plo - ra.

BIBLIOGRAFIA

CRIVILLÉ I BARGALLÓ, Josep: *El folklore musical*. Alianza Editorial, A.M., Madrid, 1983.

CRIVILLÉ, J. i VILAR, R.: *Música de tradició oral a Catalunya*. Documents Testimonials-Recerca directa. Fonoteca de Música Tradicional Catalana. Sèrie 1. Vol. 1. Departament de Cultura / Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1991.

CRIVILLÉ, J. i VILAR, R.: *Cançons d'infantesa*. Fonoteca de Música Tradicional

Catalana. Sèrie 2. Vol. 1. Departament de Cultura / Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1998.

SALCEDA I CASTELLS, Josep: *Quaranta anys d'Estampes Cambrilenques*. Vol. 1. Ed. El Mèdol, Tarragona, 1998.

VIDAL I MAS, Josep Maria: *El llarg camí d'un poble*, Ed. Ajuntament de Cambrils, Cambrils, 1990.

L'hora del conte a la biblioteca

ROSA M. FUSTÉ I ANTICH / EVA FERRÉ PÉREZ

Les històries orals són el centre de la cultura de la infància. Els bibliotecaris en som conscients i és per això que a gairebé totes les biblioteques s'organitza "L'hora del conte"

LA NARRATIVA ORAL A L'ANTIGUITAT

Durant molt temps, els pobles sense escriptura han atresorat la memòria d'allò que han viscut a través de les narracions orals, que, amb petites variants, s'han transmès de generació en generació.

Entre els pobles primitius, els contes o narracions orals tenien tres funcions bàsiques: explicaven el món i la vida –la Bíblia, per exemple–, transmetien l'experiència i els esdeveniments, i feien una crítica de la seva societat, generalment a través d'animals humanitzats.

Els narradors, a més, adquirien un paper fonamental. Eren l'única distracció que tenien aquests pobles, l'única possibilitat d'oci comunitari, una necessitat ancestral de l'espècie humana.

En definitiva, doncs, la paraula tenia un valor sagrat en qualsevol comunitat fins a l'aparició de la impremta.

LA NARRATIVA ORAL A L'ACTUALITAT

Avui, la cultura audiovisual ha desplaçat en gran part la narració oral.

Per això, és fonamental que els educadors –pares, mestres, bibliotecaris, monitors, etc.–

serveixin d'unió entre la literatura de tradició oral i la societat de la imatge en què vivim.

Actualment els contes tenen una funció pedagògica, per tal d'aprendre a escoltar i a adonar-se del poder de la paraula. A més, estimulen la fantasia. Precisament va ser la por a la fantasia el que va fer desaparèixer els contes de fades o tradicionals al segle XVIII –el segle de les llums o de la raó– i el nen necessita fantasia perquè intenta comprendre el món a través d'una elaboració fantàstica de la realitat. D'altra banda, els contes ensenyen de forma indirecta perquè el conte educa la ment del nen. Respon a preguntes eternes: Com és el món? Com haig de viure-hi?

"L'hora del conte" s'ha realitzat aquest estiu a la pèrgola del Parc del Pescador.

Els contes, a més, són una obra d'art popular, que hem de conservar, segurament l'única obra d'art comprensible per al nen. Per últim, la funció potser més important dels contes és que al nen li agrada escoltar contes perquè signifiquen una prova d'atenció i d'amor per part del narrador, físicament present. És a dir, el nen sap que a través del conte s'està creant un vincle de relació.

Per aquestes raons és important que els educadors expliquem contes als nens, a casa, a l'escola, a la biblioteca...

I és així, com des dels anys 60, les biblioteques organitzen periòdicament "L'hora del conte".

LA IMPORTÀNCIA DEL CONTE EN EL DESENVOLUPAMENT INFANTIL

Durant uns anys els contes populars van ser marginats pedagògicament o manipulats (vegeu les adaptacions de W. Disney). Van ser acusats de sàdics i violents, de ser transmissors

de models culturals desfasats i d'entrar en conflicte amb la realitat social i tecnològica que envolta el nen i que aquest trobarà en el decurs de la seva vida.

Tot i que una part d'aquesta tendència a suavitzar el contingut dels contes o d'oferir una visió idealitzada de la vida continua amb les versions políticament correctes o els *happy end* adaptats d'alguns clàssics, veiem que els contes recuperen valor i interès com a instrument educatiu.

En un temps de grans avenços tècnics i de grans invents, l'home se sent excedit i angoixat, indefens i insegur, però continua sent capaç de substituir una realitat difícil per una ficció desitjada, tan sols amb el poder de la imaginació. Els contes, d'altra banda, són un llegat on s'ha acumulat saviesa. En la seva estructuració el nen contempla l'estructura de la seva imaginació, la vesteix i així coneix i domina la realitat.

El pas del temps i el boca a boca, o millor el boca-orella, durant mil·lennis ha donat al conte una estructura narrativa ideal, adaptada a la mentalitat infantil.

La por a la fantasia, que va fer desaparèixer els contes de fades, no té raó de ser perquè realitat i fantasia formen part una de l'altra. En el món sobrenatural no hi ha res que no existeixi en el món real. Així, per exemple, els àngels serien els nens amb ales. Per dir-ho amb paraules de Jacqueline Held, *«lo fantástico surge de una sobredomesticación de lo real»*.

D'altra banda, els nens no tenen pensament abstracte fins ben entrada la pubertat i necessiten de la fantasia per dominar la realitat.

El rebuig cap als contes o les històries de por tampoc té massa sentit. Pensem que gegants, ogres, bruixes, etc. permeten que l'infant doni forma a les seves angoixes i exterioritzi les seves pors.

UNA EXPERIÈNCIA

Tal i com ja hem dit abans, les històries orals són el centre de la cultura de la infància i el plaer d'una història compartida pot incitar a l'univers de la lectura personal.

PER QUÈ ESCOLTAR?

- Pel regal de l'afecte.
- Per la identificació amb situacions i personatges, que passen per experiències similars.
- Per la fugida de l'opressió del món quotidià.
- Pel coneixement de la realitat. Els infants no pensen com els adults, per això és important l'intercanvi d'opinions.

PER QUÈ CONTAR? (J.J. Lage)

- La veu de l'adult dona seguretat a l'infant.
- Expressa la vitalitat d'una llengua.
- Ajuda a captar l'humor d'un text.
- Estimula la imaginació de l'oient.
- Dona plaer fonètic, el plaer d'escoltar fins i tot allò que no s'acaba d'entendre.
- Contant es pot respondre, de manera adient, a les reaccions de l'oient.

Els bibliotecaris en som conscients i és per això que a gairebé totes les biblioteques s'organitza "L'hora del conte", lectures en grup, etc. També som conscients que en un món dominat per la imatge no es pot oblidar el món de les paraules, tant parlades com escrites.

L'experiència de la Biblioteca Municipal de Cambrils és relativament curta. Tenim dos anys i mig, però ja ens ha servit per adonar-nos de com els infants esperen amb delit aquell dissabte que vindran amb pares i amics a escoltar contes.

Així, fan cap amb les orelles ben obertes i disposats a passar una bona estona. S'asseuen, de manera informal, a terra o a la tarima de la Sala Infantil, i en semicercle prenen consciència del poder evocador de les paraules. Aquestes paraules que susciten imatges els fan sentir grans, els revelen descobriments.

Les sessions de "L'hora del conte" que hem organitzat han tingut força èxit i això ens ha animat a treballar l'experiència. Si fins ara la fèiem a l'interior de la biblioteca, en un racó càlid i acollidor, però envoltat de llibres, què passaria si ho fèiem a l'exterior en un lloc públic. Aquest estiu de 1999, aprofitant que feiem una "Biblioteca a la fresca" al Parc del Pescador, vam organitzar setmanalment "L'hora del conte" i els nens deixaven els seus jocs per anar a seure a la pèrgola, on els esperava una hora màgica, l'hora del conta-contes.

Per "L'hora del conte" hi han passat rondallaires professionals, com el Cesc Serrat o la Silvia Llorente, que tenen una experiència provada i han sabut captar l'atenció des del primer

moment. Però també hi han participat voluntaris com la Nuri Mariné o la Camí Recasens.

De tots n'hem après alguna cosa, que un mateix conte es pot narrar de manera molt diferent i que cada narrador té els seus propis trucs per captar l'atenció dels oients.

RELACIÓ ENTRE NARRATIVA ORAL I LECTURA

Les biblioteques tenen, entre d'altres objectius, el de fomentar els hàbits lectors dels seus usuaris i, en concret, dels infants. En aquest sentit, "L'hora del conte" ens ajuda perquè desperta en el nen el gust per la lectura.

Tots –pares, mestres, bibliotecaris, etc.– estem d'acord en els beneficis de la lectura, que, d'una banda, implica la intel·ligència, la fantasia i els sentiments, i, de l'altra, ajuda a dominar el nostre llenguatge i a adquirir concentració i reflexió.

La relació entre la narrativa oral i la lectura la trobaríem en aquelles primeres paraules o aquelles imatges dels contes que els pares mostren als seus fills. Així, el nen associarà per sempre la veu al llibre i a un ambient càlid i afectuós.

I podem continuar alimentant el seu entusiasme fent ús de la biblioteca com a espai on trobar més diversitat de llibres que satisfacin el seu desig de saber, però també on retrobar-se amb la màgia de la paraula.

Eva Ferré i Rosa M. Fusté són bibliotecàries a la Biblioteca Pública Municipal de Cambrils

BIBLIOGRAFIA

- ABRIL, Paco: "El secreto de Sherezade", CLIJ núm. 62, juny de 1994.
- BARCIA MENDO, Fernando E.: "El cuentacuentos", CLIJ núm. 62, juny de 1994.
- JANER MANILA, Gabriel: *Fuentes orales y educación*, Pirene, Barcelona, 1990.
- JEAN, Georges: *El poder de los cuentos*, Pirene, Barcelona, 1988.
- LAGE FERNÁNDEZ, Juan José: "Apto para contar", Educación y Biblioteca núm. 69, juny de 1996.
- LAGE FERNÁNDEZ, Juan José: "Arte y oficio de contar", CLIJ núm. 62, juny de 1994.
- MARTIN GAITE, Carmen: "El cuento de la viva voz", CLIJ núm. 116.
- PATTE: *¡Déjales leer!*, Pirene, Barcelona, 1988.

Contalles sobre tresors i altres fortunes

JORDI MORENO ROVIRA

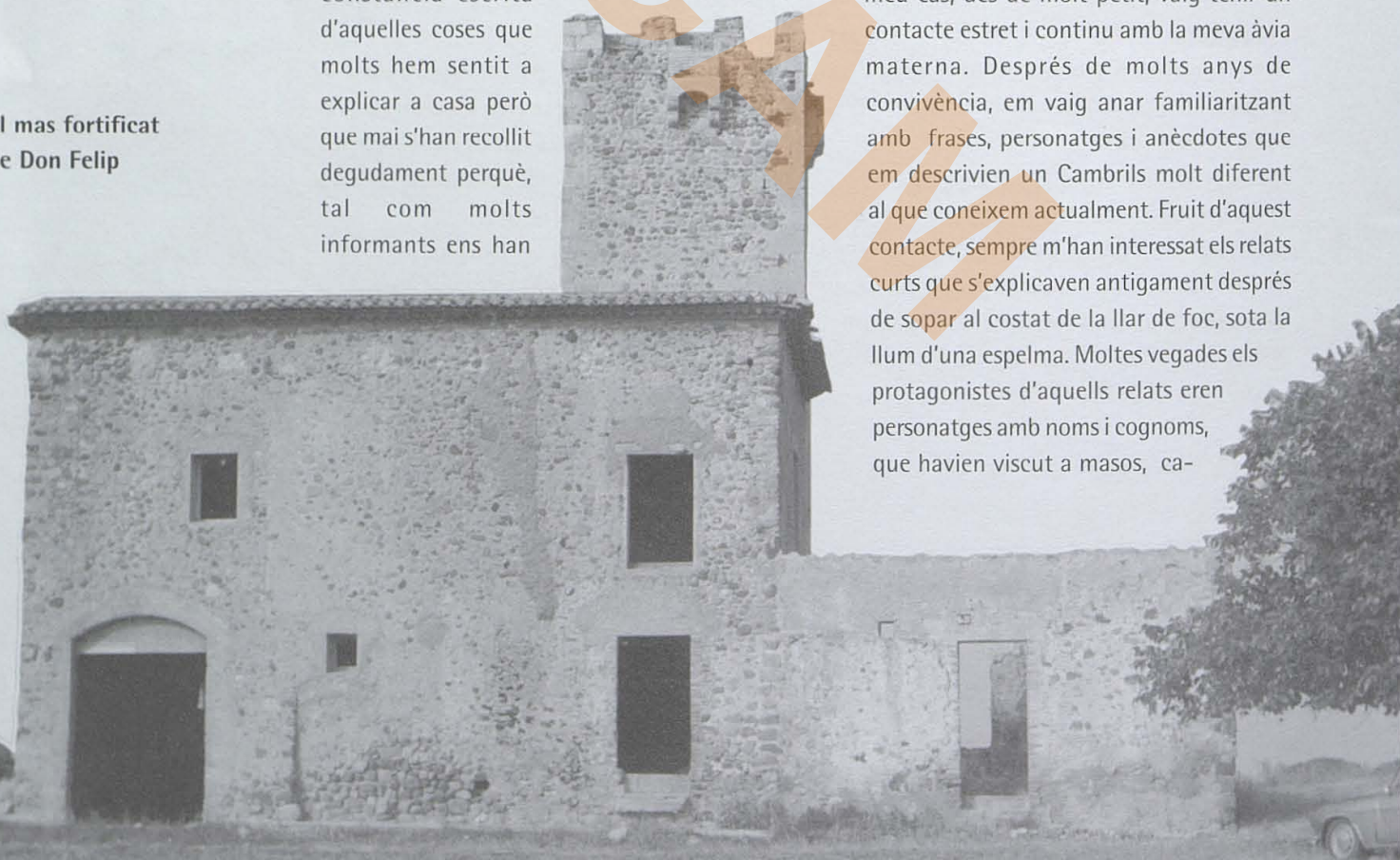
Una de les peces fonamentals en la transmissió de les contalles són sense cap mena de dubte els avis, malgrat que això cada cop és menys cert a causa dels canvis que està experimentant l'estructura familiar de la societat actual

Escriure sobre rondalles relacionades amb el nostre poble és un tema difícil i, malgrat que no s'hi ha treballat gaire, l'experiència que tinc sobre aquest tema apunta que Cambrils no té un patrimoni rondallístic notable. En aquest article he reunit unes quantes contalles de temàtica comuna referents a troballes de tresors i fortunes. Així doncs, intentaré deixar constància escrita d'aquelles coses que molts hem sentit a explicar a casa però que mai s'han recollit degudament perquè, tal com molts informants ens han

dit, "això són tonteries, coses que s'explicaven abans que no tenen importància".

Una de les peces fonamentals en la transmissió de les contalles són sense cap mena de dubte els avis, malgrat que això cada cop és menys cert a causa dels canvis que està experimentant l'estructura familiar de la societat actual. En el meu cas, des de molt petit, vaig tenir un contacte estret i continu amb la meua àvia materna. Després de molts anys de convivència, em vaig anar familiaritzant amb frases, personatges i anècdotes que em descrivien un Cambrils molt diferent al que coneixem actualment. Fruit d'aquest contacte, sempre m'han interessat els relats curts que s'explicaven antigament després de sopar al costat de la llar de foc, sota la llum d'una espelma. Moltes vegades els protagonistes d'aquells relats eren personatges amb noms i cognoms, que havien viscut a masos, ca-

El mas fortificat
de Don Felip

ses, carrers i places del nostre poble o de poblacions veïnes. Per aquest motiu, a vegades es fa difícil trobar la frontera que separa la realitat de la ficció, és a dir, saber amb exactitud allò que realment va passar i determinar quina és la part del relat fruit de la imaginació.

LA MAÇA DEL CALOT

Començaré per l'anècdota de la maça¹ del Calot², coneguda per molts cambrilencs però explicada amb diferents matisos per diversos informants. Aquest personatge, pagès de tota la vida, vivia a finals del segle passat a l'actual plaça d'Espanya. Sembla ser que en una de les històriques avingudes de la nostra riera, la força de l'aigua va arrossegar la part superior d'una maça de les que es feien servir per asclar llenya. Les seves característiques la feien diferent a les altres. De fet, no tenia cap forat on clavar-hi el pal i, a més, tenia una anella al centre que possiblement era utilitzada per penjar-la.

Tal com sabem, una avinguda d'aigua arrossega tot el que troba riera avall. Passat el tràngol, la gent sovint passejava per la seva desembocadura buscant alguna cosa que pogués ser reaprofitada³. Tenim referències de la recollida d'avellanes, llenya, bigues de fusta i, entre moltes altres coses, la maça que protagonitza aquesta contalla.

Un pescador que passejava per la riera després de l'avinguda es va trobar la maça en qüestió. La va sospesar i va comprovar que pesava molt. El pescador, que coneixia un amic pagès anomenat Calot, li va ensenyar la maça que havia trobat. En Calot, en veure'n les especials característiques, no va dubtar a prendre-la quan el seu amic mariner li va dir que no li feia cap servei i que per això l'hi regalava. En Calot, que havia treballat amb moltes maces, va veure que allò no podia ser una maça. Amb el pas del temps, el seu patrimoni va augmentar i mai es va saber si la maça hi havia ajudat. A causa d'aquest fet es diu que "totes les maces fan mal menys la del Calot, que estava plena d'or".

Naturalment aquesta contalla és explicada per altres informants amb matisos diferents, que descriuen la troballa com a fruit de la casualitat, quan en Calot es disposa a utilitzar la maça

que li ha regalat un amic pescador per asclar llenya i escolta un soroll metàl·lic sospitós que després resulta ser un grapat de monedes d'or massís. O també quan el pagès intenta fer un forat a la maça per clavar-hi un mànec.

Podem veure que a la primera versió s'aguditza intencionadament el caràcter espavilat d'en Calot, que sospita ràpidament que no es tracta en realitat d'una maça i accepta el regal de l'amic pescador, amb la qual cosa aquest fet esdevé una autèntica acció de picardia. Un altre detall a tenir en compte és que tan sols s'apunta la possibilitat que la maça contingüés coses de valor i que això influís en el posterior augment del patrimoni d'en Calot. Per altra banda, tenim el que podem considerar les versions lleugeres de l'anècdota més clares i ben intencionades, però amb menys riquesa argumental.

LA GUERRA DEL FRANCÈS

L'ocupació Napoleònica de Catalunya i de l'Estat espanyol a principis del segle XIX ha deixat al nostre poble multitud de fets anecdòtics que ballen novament entre la realitat històrica i la ficció. Des la perspectiva històrica sabem que les tropes franceses ocuparen Lleida (1810) i Tortosa (1811) després d'un setge de sis mesos i que la ciutat de Tarragona va ser sotmesa a un terrible i assolador saqueig de tres dies de duració, on moriren 5.600 persones. La tradició oral ens ha fet arribar diverses referències del pas de les tropes franceses pel nostre poble, per exemple l'ocupació de l'Hostal Vell, on després de fer fora els hostalers robaren i destruïren aquest establiment⁴, i l'estada de les tropes franceses als voltants del Mas d'en Bosch, no sabem concretament si durant l'ocupació o la reculada d'aquest exèrcit.

D'altra banda, també relacionat amb aquest període històric, s'expliquen una sèrie d'anècdotes de temàtica comuna que fan referència als botins que les tropes franceses obtenien dels saqueigs i que deixaven amagats pel terme. Diversos informants asseguren haver sentit explicar que, durant l'ocupació, l'exèrcit francès construïa camins per facilitar el pas de les tropes. Durant la seva construcció, molt sovint no es tenien en compte els traçats de les finques existents i eren partides sense escrúpols.

¹ Maça (del llatí *matlea*), eina amb forma de martell constituïda per un tros de fusta dura cilíndrica travessat per un mànec.

² VIDAL 1990, pàg. 86, descriu aquest relat com una anècdota i situa els fets a finals del segle passat.

³ SALCEDA 1994, pàg. 43, destaca com a rierada històrica de finals del segle passat, la del 23 de setembre de 1874, coneguda popularment com de Santa Tecla. En aquesta rierada les aigües que baixaven pel barranc de la Mare de Déu del Camí, per la riera del Reguerol i per la riera de Riudoms formaren un front comú.

⁴ Op. Cit. 2, pàg. 37, situa l'ocupació de l'Hostal Vell entre l'anècdota i la realitat.

Dibuix d'una maça de fuster o de boter

⁵ Op. Cit. 2, pàg. 37, la Torre Bargallona, situada a la partida de Vilagrassa davant de l'actual carretera N-340, fou destruïda l'any 1959.

Acabada la guerra, els seus propietaris van refer la unitat de les seves finques i van fer desaparèixer aquests camins. Anys després, s'explica que uns estrangers es van presentar a Mas d'en Bosch amb uns plànols del terme de Cambrils on apareixien camins que no corresponien en res amb la realitat física dels terrenys d'aleshores. A partir d'aquest moment es van trobar pel terme molts sots i la gent del poble va començar a rumorejar que aquest interès forà per les terres de Cambrils era causat per la recerca d'alguna cosa de valor.

EL TRESOR DE LA TORRE BARGALLONA

Una contalla relacionada amb el que he explicat més amunt és la del pedrís de la Torre Bargallona⁵. El propietari s'asseia cada dia sobre un pedrís situat al peu de la torre. Un dia, quan es disposava a seure, va observar que algú havia mogut la pedra i havia desenterrat alguna cosa. La gent del poble va interpretar que algú hi havia amagat coses de valor i temps després havia retornat per recuperar-les.

Aquesta versió de la contalla recollida d'una informant és poc rica comparada amb la que podem trobar escrita al llibre de cròniques d'en Josep M. Vidal. Aquest autor explica que dos soldats francesos, durant la guerra del francès, van enterrar un tresor al peu d'aquesta torre i col·locaren una pedra al seu damunt per assegurar l'amagatall. Passat molt de temps, a finals del segle passat, dos homes estrangers es van presentar en aquell lloc amb plànols i desenterraren de sota aquella pedra un cofre que ningú sap què contenia. Per transportar el cofre llogaren un carreter de Reus que assassinà els estrangers abans d'arribar a la frontera. A partir d'aquests fets, el transportista va millorar de manera sorprenent el seu patrimoni personal.

Ambdues versions tenen com a comú denominador el fet que el propietari cada dia s'asseia sobre

el tresor sense saber-ho i que malgrat tenir-lo tan a prop són uns altres els qui se'n beneficien, fet que dóna caliu a la contalla. D'altra banda, la segona versió, tal com passa amb la contalla de la maça d'en Calot, una persona millora el seu patrimoni personal de manera sorprenent però es deixa oberta la possibilitat que sigui a causa de la troballa del tresor.

UN TRESOR A LA LLAR DE FOC

Per acabar, una altra contalla sobre tresors i fortunes ocorreguda fora del terme de Cambrils però recollida d'un informant local. S'explica que en un mas situat al camí de Misericòrdia, possiblement el mas de Don Felip, hi vivia una família de Riudoms com a masovers. Un dia, uns estrangers es van presentar al mas per tal de fer un tracte. Si els donaven via lliure per furgar per les seves terres, els donarien una part del que trobessin. Els masovers s'hi van negar i van començar a buscar pel seu compte. La recerca fou infructuosa i, després de molts esforços, renunciaren en el seu intent.

Temps després, un dia que hi havia festa grossa a Riudoms, la família va marxar del mas i va deixar un mosso de guardià contra els lladres. Més entrada la nit, la possibilitat d'un robatori era molt petita i el mosso va optar per marxar del mas i anar a la festa. Quan la família va tornar l'endemà, va veure que una de les lloses de la llar de foc havia estat arrencada. Darrere de la llosa hi havia un espai buit que semblava haver amagat alguna cosa. La sorpresa encara fou més gran quan van trobar dues monedes d'or i plata damunt de la taula. Els lladres havien deixat una mostra de la fortuna que els masovers havien perdut.

Novament, tal com passa a l'anècdota de la Torre Bargallona, el tresor resta a la vora dels masovers durant molts anys però ells n'ignoren la seva presència. D'altra banda, la cobdícia provoca que perdin l'oportunitat de participar en una part del tresor.

BIBLIOGRAFIA

ALCOVER, Antoni M.; MOLL, Francesc de Borja: Diccionari català-valencià-balear, vol. VII, pàg. 97, Ed. Moll, Palma de Mallorca, 1993.

GALOFRÉ, Jordi: *Història de Catalunya*, Ed. Ediciones Primera Plana, Barcelona, 1992.

SALCEDA I CASTELLS, Josep: "Les rierades històriques", Revista Cambrils, núm. 279, Cambrils, 1994.

VIDAL I MAS, Josep Maria: *El llarg camí d'un poble*, Ed. Ajuntament de Cambrils, Cambrils, 1990.

ALTRES FONTS

ARXIU ANJUB: Entrevista Maria JORNET GIBERT (1994)

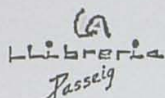
ARXIU ANJUB: Entrevista Amadeu MAS BOQUERA (1997)

ARXIU ANJUB: Entrevista Francisca ORTONEDA (1997)

LIBRERIA - PAPERERIA

plaça marianao, 3 • tel. 79 18 66

passeig la salle, 16 • tel. 363620

ORÀFIQUES ORTIGA

rovira, 4
tel. 36 57 61

PAPERERIA

LLIBRES • MATERIAL ESCOLAR

OBJECTES DE REGAL

ARTS GRÀFIQUES

MATERIAL OFICINA

ARTICLES DE JONC I VÍMET

CISTELLERIA

Casa Berengué

JOAN M. SENTÍS BERENGUÉ

Ramon Llull, 11 • Tel. 977 36 044 83 • 43850 CAMBRILS

FESALMAR

RAMBLA JAUME I, 25
Tels. 36 04 03 - 36 24 71

CAMBRILS
TARRAGONA

Especialistes en fotografia

Centre
d'estètica
MONTSE

Tel. 977 79 11 69

Vull fer-me soci de L'ANJUB

Quota anual 1.500 PTA

Nom Cognoms

Adreça

Població Codi postal Tel.

FORMA DE PAGAMENT

☐ Mitjançant xec bancari

Entitat Oficina DC

☐ Domiciliació bancària

Núm. compte

Signatura

Envieu una fotocòpia d'aquesta butlleta a: L'ANJUB. Av. Baix Camp, núm. 18, 43850 Cambrils

B
U
N
N
A

AMC AM

l'anjub

GRUP DE
RECERCA DE
CULTURA
TRADICIONAL
I POPULAR
DE CAMBRILS